

2008:24

VÅRDPLAN FÖR BYGGNADERNA PÅ

Risön och Västergärdet

ÖSTERLÖVSTA SOCKEN, TIERPS KOMMUN

UPPLANDSMUSEET

Per Lundgren 2008

Omslagsfotografi: Risöns gårdsklunga från nordväst i oktober 2008.
Foto: Per Lundgren, Upplandsmuseet 2008

Upplandsmuseets rapporter 2008:28
ISSN 1654-8280
© Upplandsmuseet 2008

UPPLANDSMUSEET

INNEHÅLL

Inledning	5
Historik	6
Kartor över byggnaderna	9
1. Boningshus	10
2. Östra källarboden	13
3. Västra källarboden	16
4. Bagarstuga (brygghus)	19
5. Ekonomibygnad (fähus och lider)	22
7. Hygienutrymme (fd fähus)	25
8. Ekonomibygnad (fd stall)	28
9. Loge	31
10. Ängslada (fd fähus)	34
11. Ängslada	37
12. Västergärdet, boningshus	40
13. Västergärdet, ekonomibygnad	43
14. Västergärdet, källarbod	46
15. Västergärdet, ekonomibygnad	49
Metodanvisningar	52
Schema för periodiskt underhåll	60
Uppskattad årlig underhålls kostnad	61

INLEDNING

Denna vårdplan behandlar bebyggelsen på Risön och Västergärdet i Österlövsta socken, Tierps kommun. Bebyggelsen har stora kulturhistoriska värden. Syftet med planen är att den ska bidra till en rationell och effektiv skötsel av bebyggelsen med bibehållandet av de värden som finns.

Planen innehåller dels reparationsåtgärder och dels åtgärder som ingår i respektive byggnads periodiska underhåll. Planen anger också vad som är speciellt viktigt att tänka på vid vården och underhållet av varje byggnad. De olika åtgärderna är kostnadsuppskattade. Uppskattningarna grundar sig på erfarenhet från priser på liknande arbeten. De är ungefärliga och bör inte användas till annat än att för att få en bild av kostnaderna för budget- och planeringsändamål. Samtliga priser är angivna i 2008 års prisnivå exklusive moms.

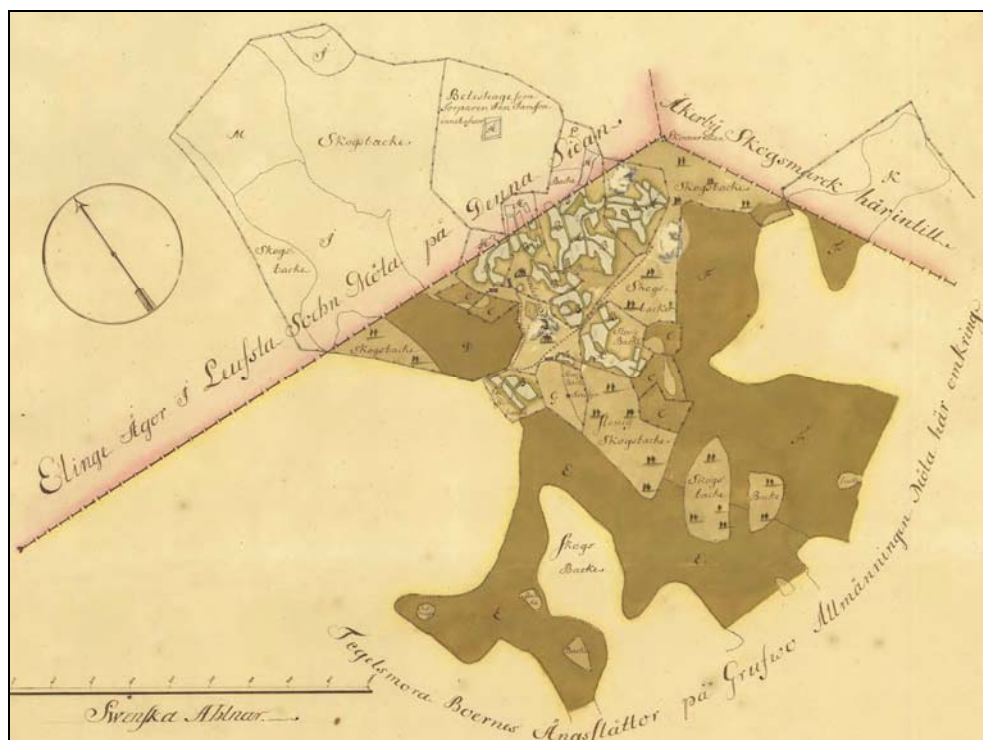
De angivna underhållsintervallen utgår från vad som är normalt. Den faktiska tiden mellan åtgärdsbehoven kan skilja sig från de bedömda, bland annat beroende på kvalitet i material och utförande, väderlek och lokala ljus- och fuktförhållanden.

Planen täcker perioden 2009 – 2019.

Vårdplanen har tagits fram på uppdrag av länsstyrelsen i Uppsala län, naturvårdsfunktionen.

HISTORIK

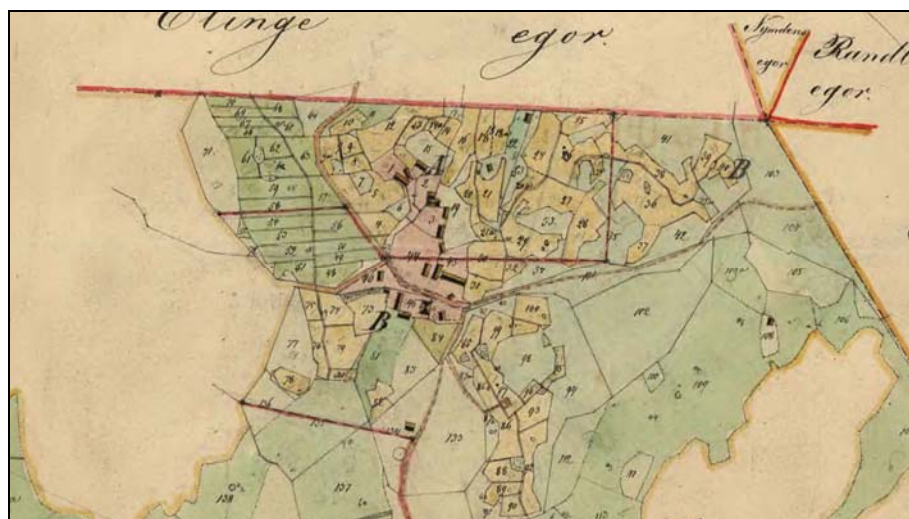
Bebyggelsen på Risön togs troligen upp under senare hälften av 1600-talet. I det historiska kartmaterialet förekommer bebyggelsen på Risön 1699 under namnet Risötorp. 1740 utfördes en avmätning av torpet, och man konstaterade att dess ägor till större delen låg på Dannemora gruvors norra allmanning, men att det också fanns delar som hörde till Åkerby respektive Elinge. Torpet, som var $\frac{1}{2}$ mantal stort, brukades av två åbor på en nordlig respektive en sydlig gård. Åkrarna var ganska blygsamma och bestod till stor del av stenig skogsjord. Antalet hölass var stort – 67 sommarlass varav huvuddelen starr- och mosshö.

Avmätning av Risön utförd 1740

I enlighet med tidens sätt att se ägande ansågs hemmanet tillhöra kronan, liksom andra nyetableringar utanför de gamla byarna. Kronan var mån om att stödja bergsbruken, och man införde därför en rätt för bruken att skatteköpa kronohemman som var till gagn för bruken. 1817 ansökte Dannemora gruvor om skatteköp av Risön. En av åborna invände skriftligt mot skatteköpet, men det gick ändå igenom. Dannemora Gruvor motiverade skatteköpet med Risöns "beqvämliga läge, vare af särdeles vigt och nytta för bergslagen, såväl för skogens tillbörliga vård, som för det biträde af kolning, körslor och dagsverke, hwilka vid grufwo arbetet nödvändigt erfordrades". Genom skatteköpet blev Risön ett skattehemman där skatterätten tillhörde Dannemora gruvor.

1859 ansökte en av åborna om laga skifte av Risön, men lantmätaren menade att brukarna inte hade stadgad åborätt och att ett laga skifte därför inte kunde komma till stånd. 1875 ansökte en av åborna återigen om laga skifte, och denna gång verkställdes det. Man hänvisade då till ett dokument från skatteköpet som säger att Dannemora gruvor är skyldiga att för all framtid låta åborna ”förbli odrivna”. Detta innebar att de trots allt hade full åborätt. Ingen av gårdarna flyttades vid skiftet.

Karta som visar Risön vid tiden för laga skifte 1875

Någon gång under första hälften av 1900-talet flyttades den norra av gårdarna, och vid samma tid anlades Västergärdet.

Omkring 1965 upphörde Risön att nyttjas som jordbruksfastighet. Västergärdet renoverades i början av 1980-talet och 1990 – 1991 genomfördes ett omfattande renoveringsarbete på Risön.

De byggnader som finns idag bevarar till stora delar en gårdsstruktur som fanns vid tiden för det laga skiftet 1875. Jämförelser mellan laga skifteskartan och dagens utseende visar att man generellt kan räkna med att de byggnader som är utförda med slätknut har uppförts vid en senare tidpunkt, men i anslutning till äldre byggnadslägen. Detta gäller den östra källarboden (2), ekonomibyggnaden (5) samt boningshuset, som alla förmodligen uppförts i början av 1900-talet. Stallet (8), logen (9), brygghuset (4) samt västra källarboden (3) är byggnader från tiden innan laga skifte.

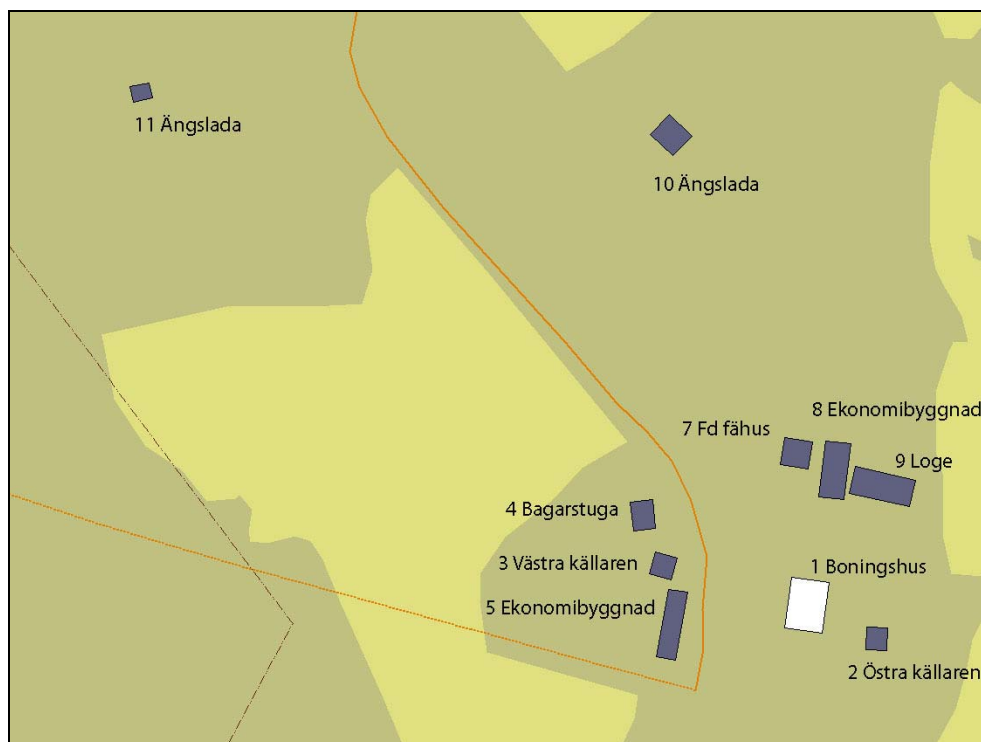

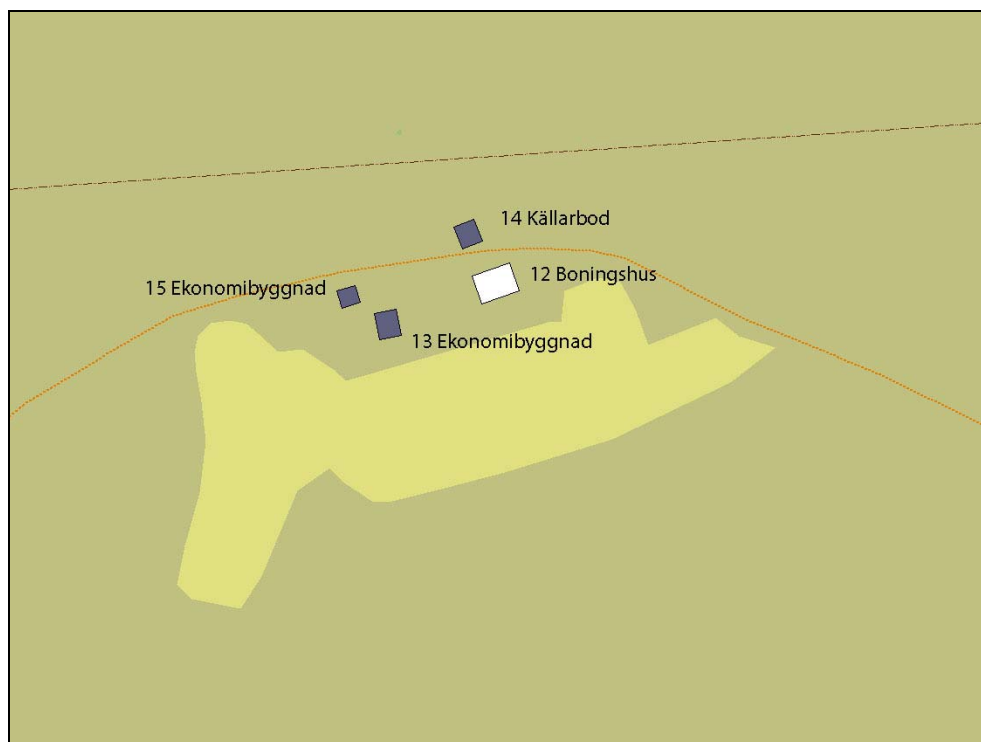
Kartöverlägg som visar laga skifte 1875 över dagens fastighetskarta

KARTOR ÖVER BYGGNADERNA

Risön

Västergärdet

1. BONINGSHUS

BESKRIVNING

Boningshuset har en fyrdelad plan med central murstock. På norra gaveln finns en vidbyggd entré med trappa till övervåningen.

Grund	sockel av varmmurad kilad sten med luftningsventiler
Stomme	liggtimmer med slätknutar
Fasad	okantad lockpanel spikad med klippspik, utbyggnad med lockläktpanel
Fönster	spröjsade enkelfönster med skruvade hörnjärn, stolpgångjärn och handblåst glas. Utbyggnad med kopplat fönster
Dörr	panelad trädörr med glasad överdel
Taklag	takstolar
Yttertak	tvåkupigt strängpressat tegel med läkt på board, under boarden stickspån. Nockpannor. Skorsten med låg plåtstos och utkragande plåtavtäckt krön. Tjärade vattbräder.

Ett boningshus i samma läge och med samma ytterkontur finns på laga skifteskartan från 1875. Dagens hus är dock påfallande modernt i sin konstruktion (det var t ex ovanligt med slätknutar och takstolar i kring

1870), och det är möjligt att dagens hus uppförts på samma plats som ett äldre hus, kanske i början av 1900-talet.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Taket tätskikt är svårt att inspektera eftersom innertaket är klätt. Om taket läcker finns risken att vattnet rinner längs med skivorna och orsakar rötskador i hammarbanden. Var därför uppmärksam på dropp från spånen vid takfoten och fuktrosor på innertaket. Kattvinden bör göras enkelt inspekterbar.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord mot panel vid tillbyggnaden grävs bort, med lutning från byggnaden. Uppskattad kostnad: 1 000 kr.

Sockel

Trasig sockel på östra långsidan lagas med sten likt befintlig och fogas med kalkbruk. Uppskattad kostnad: 3 000 kr.

Fasad

Rutten fotregel på södra gaveln byts i sin helhet mot ny av hyvlat furu-
virke med samma profil och dimension som befintligt. Regeln spikas
mot syllen med klippspik och målas med faluröd slamfärg. Uppskattad
kostnad: 4 000 kr.

Summa kostnad reparationsåtgärder: 8 000 kr

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- fönsterrenovering, väst, öst samt syd (14 lufter) - ommålning av fönster, norra gaveln (4 lufter) - översyn tak	31 500 kr 1 600 kr 500 kr
1	- översyn tak	500 kr
2	- översyn tak	500 kr
3	- översyn tak	500 kr
4	- översyn tak	500 kr
5	- halvoljning fönster väst och syd (10 lufter) - tjärstrykning vattbräder - faluröd slamfärg vindskivor - översyn tak	2 600 kr 1 200 kr 400 kr 500 kr
6	- översyn tak	500 kr
7	- ommålning dörr - översyn tak	800 kr 500 kr
8	- halvoljning fönster öst och norr (8 lufter) - översyn tak	2 000 kr 500 kr
9	- fogning skorsten - översyn tak	4 000 kr 500 kr
	<i>summa</i>	49 100 kr

2. ÖSTRA KÄLLARBODEN

BESKRIVNING

grund	Källare varmmurad med kilad sten och valvslagen med tegel
stomme	liggtimmer med slätknutar med knäppe, syllram förstärkt med bandjärn
fasad	bart timmer, rösten med panelbräder
fönster	spröjsat kopplat tvåluftsfönster
dörrar	tjårad bräddörr till källare respektive bod
taklag	sparrar utan åsar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på board. Under boarden trelagers sågade spån på läkt. Tjårade nockbräder, vattbräder och vindskivor

På laga skifteskartan från 1875 finns en byggnad på ungefär samma plats som källarboden, men den har nocken orienterad i nord-sydlig riktning och inte i väst-östlig som dagens byggnad. Troligen uppfördes dagens bod, åtminstone överbyggnaden, kring 1900.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Sockeln har på vissa ställen foglagats med starkt cementhaltigt bruk. Detta bruk bör på sikt ersättas med hydrauliskt kalkbruk.

Vinden är inte inspekterbar. Man bör därför vara uppmärksam på tecken på takläckage, t ex i form av fuktrosor på innertaket eller dropp från stickspånen vid takfoten. Luckor bör tas upp i gavelröstet så att vinden blir inspekterbar.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Grund

Tegelmurningen ovan källaringången har söndersprängt tegel på grund av för hårt bruk. Löst cementbruk knackas ner och lagningar görs med kalkbruk som också täcker de skadade tegelstensytorna. Uppskattad kostnad: 1 000 kr

Stomme

Norra väggens rötskador lagas genom halvsulning (ca 12 löpmeter). Uppskattad kostnad: 36 000 kr

Gåtkonstruktionen på östra sidan om bodens dörröppning huggs ren från röta och trälagas. Uppskattad kostnad: 4 000 kr

Summa kostnad reparationsåtgärder: 41 000 kr

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- tjärning av källardörr och boddörr - översyn tak - reovering fönster syd	1 000 kr 500 kr 3 000 kr
1	- tjärning av vattbräder ochnockbräder - målning av vindskivor med falurödfärg - översyn tak	1 800 kr 600 kr 500 kr
2	- översyn tak	500 kr
3	- översyn tak	500 kr
4	- översyn tak	500 kr
5	- översyn tak	500 kr
6	- tjärning vattbräder ochnockbräder - översyn tak - halvöljning fönster syd	1 800 kr 500 kr 200 kr
7	- översyn tak	500 kr
8	- översyn tak	500 kr
9	- översyn tak	500 kr
	<i>summa</i>	11 600 kr

3. VÄSTRA KÄLLARBODEN

BESKRIVNING

grund	Källare varmmurad med kilad sten med skolning av tegel och fältsten och valvslagen med tegel
stomme	6" liggtimmer med rak dubbelhaksknut med mittröskel
fasad	bart timmer, rösten med panelbräder
fönster	spröjsade kopplade tvåluftsfönster
dörrar	tjårad bräddörr till källare respektive bod
taklag	sparrar utan åsar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt som spikats på tre-lagers spån på läkt. Tjårade nockbräder, vattbräder och vindskivor

Källarboden finns utmärkt på laga skifteskartan från 1875.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Lagningar på sockeln med starkt, cementhaltigt bruk bör på sikt bytas ut mot hydrauliskt kalkbruk. Detta är speciellt viktigt för tegelmurningen kring källardörren.

Byggnaden har ett innertak som gör det svårt att inspektera eventuellt takläckage. Man bör därför vara uppmärksam på tecken på takläckage, t ex i form av fuktrosor på innertaket eller dropp från stickspånen vid takfoten. Lucka bör tas upp i gavelröstet så att vinden blir inspekterbar.

Under teglet finns endast stickspån som tätskikt. Detta innebär att det är speciellt viktigt att uppmärksamma spruckna och felaktigt liggande pannor och andra defekter på yttertaket. Vid nästa takomläggning är det lämpligt att utföra denna med oljehärdad masonit ovanför stickspånen.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Grund

Tegelmurningen ovan källaringången har söndersprängt tegel på grund av för hårt bruk. Löst cementbruk knackas ner och lagningar görs med kalkbruk som också täcker de skadade tegelstensytorna. Uppskattad kostnad: 1 000 kr

Den norra sockeln har löst cementbruk. Löst bruk knackas bort och ersätts med fogar i hydrauliskt kalkbruk. Uppskattad kostnad: 1 000 kr.

Summa kostnad reparationsåtgärder: 2 000 kr

PERIODISKT UNDERHÅLL

år	åtgärd	ca kostnad
0	- ommålning av fönster norr (2 lufter)	1 000 kr
	- tjärning bod- och källardörr,nock- och vattbräder	2 900 kr
	- målning av vindskivor med falurödfärg	400 kr
	- taköversyn	500 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärning av boddörr, vattbräder och nockbräder	2 400 kr
	- taköversyn	500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- halvoljning av fönster norr (2 lufter)	400 kr
	- taköversyn	500 kr
9	- taköversyn	500 kr
	<i>summa</i>	11 600 kr

4. BAGARSTUGA (BRYGGHUS)

BESKRIVNING

grund	låg stenfot
stomme	Liggtimmer med utknutar
fasad	bart timmer, rösten med panelbräder. Den norra väggen har cirkelsågade panelbräder. Knutlådor.
fönster	spröjsade kopplade tvåluftsfönster
dörrar	bräddörr på gaveln och lucka till röstet
taklag	sparrar utan åsar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på board. Under boarden trelagers sågade spån på läkt. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor. Skorsten med låg svartmålad plåtstos och utkragande plåtavtäckt krön.

I byggnaden finns en pannmur och en bakugn. Tidigare har röstena varit timrade och då har det sannolikt funnits en kroppås. Byggnaden finns med på laga skifteskartan 1875.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord vid syll vid sydöstra och sydvästra hörnet samt på östra sidan grävs bort, om möjligt med fall ut från byggnaden. Uppskattad kostnad: 2 000 kr.

Stomme

Den södra väggen har en kraftig kalvning väster om dörröppning på grund av uppsågad/förstorad dörröppning samt sättningar genom rötskador i syll. Syllstocken väster om dörröppningen byts ut mot ny. Väggen fixeras med 4" följare på väster respektive öster om dörröppningen. Väggen kläs sedan med panel lik den norra väggens. Panelen spikas med klippspik. Tillse att översta stocken i gaveln är väl förankrad med långsidornas hammarband. Uppskattad kostnad: 25 000 kr.

Summa kostnad reparationsåtgärder: 27 000 kr

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- tjärning av dörr - fönsterrenovering väst (2 lufter) + målning av bleck - halvoljning fönster öst (2 lufter) + målning av bleck - taköversyn	500 kr 4 000 kr 600 kr 500 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärning av dörr, lucka, vattbräder och nockbräder - målning av vindskivor med falurödfärg - halvoljning fönster väst (2 lufter) - taköversyn	3 000 kr 300 kr 400 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- halvoljning fönster öst (2 lufter) - taköversyn	400 kr 500 kr
9	- taköversyn	500 kr
	<i>summa</i>	14 200 kr

5. EKONOMIBYGGNAD (FÄHUS OCH LIDER)

BESKRIVNING

grund	Fot av kallmurad kilad sten
stomme	Fähusdelen liggtimmer med slätknutar med knäppe, liderdelen panelklätt stolpverk. Syllram förstärkt med bandjärn.
fasad	Fähusdelen bart timmer, röste till skulle med panelbräder. Liderdelen är brädklädd med bakar och okantade bräder.
fönster	enkla spröjsade bågar
dörrar	bräddörr till fähusdel och lider, slagport till lider
taklag	Kroppås, sidoåsar och sparrar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på trelagers späntade spån på läkt. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Den timrade delen av byggnaden har tidigare varit fähus, vilket man kan se på den kalkade inredningen, det låga innertaket med skulle ovanför, fönsteröppningarna samt dynglucka och en möjlig hönslucka i den västra långsidan. Det är önskvärt att dessa spår efter den tidigare användningen bevaras. Det är också viktigt att man även fortsättningsvis kan urskilja de två olika delarna av byggnaden från varandra. Här är liderdelens stora slagport och panelklädda fasader betydelsefulla. Fähusdelens fönsteröppningar bör helst befrias från skivtäckningar och anslagstavlor, både av kulturhistoriska skäl och av estetiska skäl. En fristående anslagstavla bör övervägas i stället för den som täcker den södra gavelns fönster. Karaktären av ekonomibyggnad understryks om fönsterfoderna målas faluröda likt fasaderna i övrigt. Mindre fönsterbågar kan på samma sätt målas med faluröd slamfärg.

Under teglet finns endast stickspån som tätskikt. Detta innebär att det är speciellt viktigt att uppmärksamma spruckna och felaktigt liggande pannor och andra defekter på yttertaket. Vid nästa takomläggning är det lämpligt att utföra denna med oljehärdad masonit ovanför stickspånen.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

På västra sidan finns ett upplag av bräder o dy i anslutning till väggen. Materialet flyttas inomhus eller kasseras.

Stomme

Rötskadad syll på östra väggen söder om dörröppningen lagas genom halvsulning (ca 2 löpmeter). Uppskattad kostnad: 6 000 kr.

De två översta stockarna på den västra långsidan har kalvat ut, knäckt knutskallar i gavelväggen mellan fähus- och liderdelen och sjunkit ner. Skadorna är troligen orsakade av att gavelväggens översta stock, som är upplag för hammarbanden, har kapats ungefär på mitten, i kombination med svagt utformade knutskallar. Skadan bör åtgärdas omgående eftersom det finns risk för ytterligare ras och skador på väggen och taklaget. Reparationernas exakta utförande avgörs på plats av entreprenören, men bör i princip innefatta följande: Uppsättning av 5" följare dels på den västra delen av gavelväggen omkring 0,5 m från knutkedjan och dels på långväggen 0,5 m söder om knutkedjan. De två utkalvande stockarna lyfts och förs in på sina platser i knutkedjan. Den kapade översta gavelstocken, som idag skjuter upp i sin östra del, pressas ner och fixeras med bandjärn vid underliggande stockar. Följarna spänns åt och stockarna fixeras sedan genom bandjärn som löper diagonalt från en position vid gavelväggens följare dels till långväggens följare och dels till det övre hammarbandet norr om knutkedjan. Uppskattad kostnad: 20 000 kr.

Summa kostnad reparationsåtgärder: 28 000 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

år	åtgärd	ca kostnad
0	- taköversyn - renovering fönster väst (1 luft) - tjärning dörr öst	500 kr 1 500 kr 500 kr
1	- översyn och reparation av fasadpanel - taköversyn	4 000 kr 500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärning portar öst, nockbräder samt vattbräder - målning faluröd slamfärg vindskivor - halvoljning fönster väst (1 luft) - taköversyn	3 000 kr 300 kr 100 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- taköversyn	500 kr
9	- halvoljning fönster väst (1 luft) - taköversyn	300 kr 500 kr
	<i>summa</i>	14 200 kr

7. HYGIENUTRYMME (FD FÄHUS)

BESKRIVNING

Byggnaden har tidigare varit fähus, men är nu ombyggd till hygienutrymme.

grund	Fot av varmmurad kilad sten, under vidbyggt snedskjul gjuten betongplatta
stomme	Liggtimmer med utknutar, röste i stolpverk, snedskjul med regelstomme
fasad	Lockläktpanel, röste till skulle täckt med panelbräder utan lock.
fönster	kopplade, ospröjsade bågar med flytglas
dörrar	bräddörr med bandgångjärn, lucka till skulle i röstet
taklag	Kroppås med sparrar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på trelagers sågade spån på läkt. Snedskjulet har läkt på board. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor. Ventilation i svart plåt på norra takfallet.

En byggnad finns på samma plats på laga skifteskartan från 1875, men den byggnaden är större än dagens och har nocken orienterad åt ett annat håll.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Det återstår inte många spår efter den tidigare användningen som fåhus. Ett spår som dock finns kvar är skullen, som kan uttydas som en sådan genom att röstena är ventilerade med bräder som saknar lock. Vid framtida reparationer av nordsidans panel kan man överväga att ta upp de gamla dyngluckorna i fasaden. Då återfår byggnaden lite av sin prägel som fåhus, vilket bidrar till att underlätta avläsningen av gårdens historia.

Fodren på snedskjulets fönsteröppning i väster kan med fördel målas med falurödfärg.

Under teglet på huvudbyggnaden finns endast stickspån som tätskikt. Detta innebär att det är speciellt viktigt att uppmärksamma spruckna och felaktigt liggande pannor och andra defekter på yttertaket. Vid nästa takomläggning är det lämpligt att utföra denna med oljehärdad masonit ovanför stickspånen.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord grävs bort kring snedskjulet, om möjligt med fall ut från byggnaden. Uppskattad kostnad: 1 000 kr

Tak

Snedskjulets västra vattbräda är för grund och sitter för högt i förhållande till tegelpannorna. Vindskivan sänks ett par cm och befintlig vattbräda byts mot en bredare bräda som rår ut mer över första pannraden. Uppskattad kostnad: 2 000 kr.

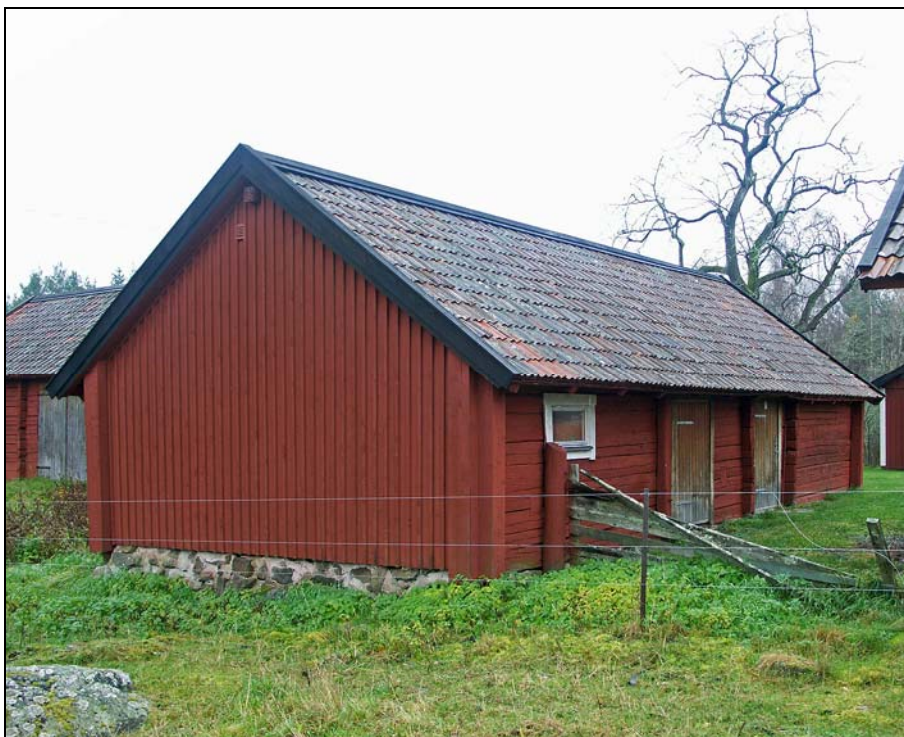
Summa reparationskostnader: 3 000 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

år	åtgärd	ca kostnad
0	- översyn fasadpanel - fönsterrenovering väst och öst (2 lufter) - taköversyn	4 000 kr 4 000 kr 500 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärningnock- och vattbräder - målning falurödfärg vindskivor - taköversyn - halvoljning fönster väst	1 800 kr 400 kr 500 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- halvoljning fönster öst - taköversyn	100 kr 500 kr
9	- halvoljning fönster väst - taköversyn	600 kr 500 kr
		<i>summa</i> 16 400 kr

8. EKONOMIBYGGNAD (FD STALL)

BESKRIVNING

grund	Fot av fogad fältsten och tegel
stomme	6 1/2" liggtimmer med raka dubbelhaksknutar med mittröskel. Stommen är förstärkt med kraftiga spännbjälkar i den norra delen av byggnaden. Timret är planskrätt på stående vägg.
fasad	västra och östra fasaden bart timmer, norra och södra fasaden samt vid fönster på östra sidan ny lockläktpanel
fönster	kopplade fönster
dörrar	bräddörrar med bandgångjärn
taklag	Kroppås med sparrar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på board på tvålayers hyvlade spån på läkt. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor.

Stallet finns med på laga skifteskartan från 1875.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Byggnaden har genomgått en omfattande ombyggnad till sin nuvarande användning och spåren efter den tidigare användningen är få. För att understryka karaktären av fähus är det viktigt att behålla de tjärade portarna och den bara timmerstommen på långsidorna. Med fördel kan fönsterfoderna målas med faluröd slamfärg, liksom vindskivorna.

På norra sidan finns sprickor i grundens fogar där cementhaltigt bruk använts. Vid framtida reparationer av fogningen bör det hårda bruket bytas ut mot ett hydrauliskt kalkbruk.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord mot syll på västra sidan av byggnaden grävs bort, om möjligt med fall bort från byggnaden. Uppskattad kostnad: 2 000 kr

Grund

På södra sidan finns tegelstenar i sockeln som sticker ut utanför sockelns liv och som har lutning in mot sockeln. Tegelstenarna kapas i liv med sockeln, t ex med en vinkelslip. Uppskattad kostnad: 400 kr.

Stomme

På västra sidan sticker syllen i mindre partier ut från vägglivet. För att undvika rötffickor i framtiden huggs syllen (med bila) så att fall utåt bildas. Uppskattad kostnad: 400 kr.

På östra sidan finns relativt omfattande rötskador i syllen vid knutkedjan söder om det ovanhängda fönstret. Rötskadade delar huggs bort och nytt virke skarvas in. Uppskattad kostnad: 6 000 kr.

Summa reparationskostnader: 10 800 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- fönsterreovering väst, öst (norra fönstret), syd - halvoljning fönster öst (södra fönstret) - översyn fasadpanel - taköversyn	8 500 kr 100 kr 1 000 kr 500 kr
1	- tjärningnockbräder, vattbräder, dörrar - målning vindskivor faluröd slamfärg - taköversyn	5 000 kr 300 kr 500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- halvoljning fönster syd, väst - taköversyn	400 kr 500 kr
6	- tjärningnockbräder, vattbräder, dörrar - taköversyn	5 000 kr 500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- ommålning fönster öst (södra fönstret) - halvoljning fönster öst (norra fönstret) - taköversyn	400 kr 500 kr 500 kr
9	- halvoljning fönster söder, väst - taköversyn	700 kr 500 kr
	<i>summa</i>	26 900 kr

9. LOGE

BESKRIVNING

grund	I västra delen sockel av fältsten, i östra delen betongpågjutning.
stomme	Liggstimmer med rak dubbelhaksknut med mittröskel. Långdrag. Timret är planskrätt på stående vägg. Den norra väggen saknar knutkedja väster om porten. Istället är logbalken infäst i en vertikal stolpe.
fasad	bart timmer
fönster	tjärad brädlucka i södra väggens västra del
dörrar	tjärade slagportar med bandgångjärn på ömse sidor om tröskgolvet, panelad tjärad dörr på västra gaveln.
taklag	Kroppås, sidoåsar och sparrar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel på läkt på trelagers späntade spån på läkt. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor.

Logen finns med på laga skifteskartan från 1875. Den östra gavelväggen är sannolikt sekundär. Tidigare har det funnits ett vidbyggt snedskjul på logens östra sida.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Logen är en karaktärsbyggnad i miljön. Den är tydligt avläsbar som parloge och tillhör gårdens äldsta byggnader. Det är angeläget att timmerstommen förblir synlig och att reparationer av stommen sker med god omsorg. Fönster bör av kulturhistoriska skäl inte sättas in i byggnaden.

Konstruktionen med logbalken som slutar i en vertikal stolpe på norra sidan är sårbar, eftersom spannet mellan timmerstockarnas infästning därigenom blir mycket stor på norra långsidan. Den sannolikt sekundärt uppförstora porten och en borttagen bindbjälke bidrar till konstruktionens känslighet. Ingen utkalvning har skett, men man bör regelbundet inspektera den norra väggens statiska kondition.

Stickspånstäckningen är bristfällig och något ytterligare tätskikt under tegelpannorna finns inte. Ny läktning på oljehärdad masonit som läggs ovanpå befintligt stickspån bör utföras vid nästa takomläggning. Till dess är det extra viktigt att hålla uppsikt över trasiga tegelpannor eller andra defekter på yttertaket.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Om möjligt grävs marken ur på den södra sidan väster om porten.
Uppskattad kostnad: 2 000 kr.

Stomme

Den norra väggen har relativt omfattande rötskador. På östra delen av väggen har skadade partier täckts med plank. Lagningarna är inte täta och vatten driver in i mellanrummet mellan timret och planken. Fuktbelastningen är synlig på väggens insida. Samtliga plankor bör avlägsnas, skadad virke sågas bort och nytt virke halvsulas i. Totalt på norra väggen och östra väggen behöver omkring 20 löpmetrar halvsulas. Uppskattad kostnad: 60 000 kr.

Rötskadade partier på nordöstra knutkedjan bör huggas ren från röta och kläs in med bräder. Uppskattad kostnad: 4 000 kr

Tak

5 – 10 pannor på södra takfallet är spruckna och behöver bytas. Se periodiskt underhåll, taköversyn.

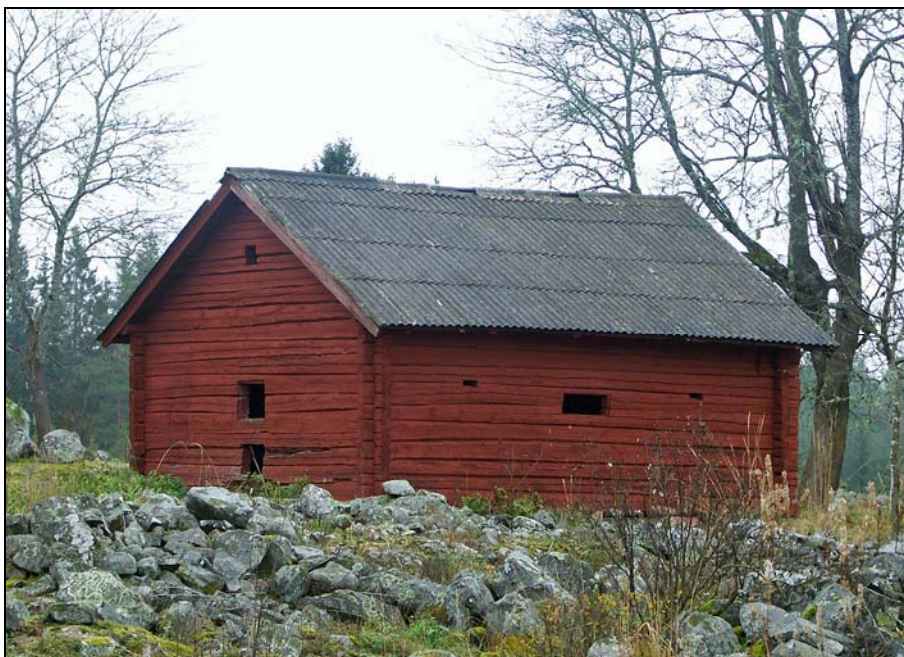
Skivor av oljehärdad masonit skjuts in i de partier där stickspånen inte är täta (beräknat omfång 2 – 5 kvm). Dessutom korrigeras vindskivorna så att vattbräderna hamnar tätare in på pannorna. Uppskattad kostnad: 6 000 kr

Summa reparationskostnader: 72 000 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- taköversyn - tjärning port norr, dörr väster	500 kr 3 300 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- taköversyn	500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärningnockbräder, vattbräder, port söder - målning faluröd slamfärg vindskivor - taköversyn	3 600 kr 400 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- taköversyn	500 kr
9	- omläggning av tak (ca 135 kvm)	94 500 kr
	<i>summa</i>	106 300 kr

10. ÄNGSLADA (FD FÄHUS)

BESKRIVNING

grund	Kallmurad sockel av fältsten och kilad sten (sekundär)
stomme	6" liggtimmer med rak dubbelhaksknut utan tröskel. Timrat röste åt norr, sekundärt borttaget röste åt söder. Lågt placerade längsgående bjälkar, ursprungligen 4 stycken varav två borttagna. Bjälkarna har burit en tidigare skulle. En dragstång håller ihop långsidans hammarband vid den södra gaveln.
fasad	bart timmer, södra gavelröstet panelat
fönster	dynglucka samt ytterligare en lucka på norra gaveln, mindre ljusluggar på långsidorna
dörrar	dörröppning utan blad på södra gaveln
taklag	sparrar utan kroppås.
yttertak	Sinuskorrugerade asbestcementskivor på fyrlayers hyvlat stickspån på läkt.

En byggnad på samma plats finns redovisad på laga skifteskartan från 1875. Platsen hörde till den norra gårdens fägård. Dagens byggnad tycks dock vara sekundär på platsen. Den är av ålderdomligt utförande och sannolikt byggd under första hälften av 1800-talet.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Det f d fähuset är en av Risöns allra mest värdefulla byggnader. Byggnadens fortbestånd behöver säkras genom ny taktäckning och luckor/dörrblad för de större öppningarna.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord mot syll grävs bort vid norra gaveln. Uppskattad kostnad: 500 kr.

Stomme

Rötfickor på västra långsidan huggs bort. Rötskador i syll samt stock 2 och 3 på norra gavelsidan halvsulas (ca 8 löpmeter). Rötskador på östra långsidans 4 undre stockar huggs bort. Uppskattad kostnad: 26 000 kr.

Golvet, som är täckt med dynga, rengörs. Uppskattad kostnad: 4 000 kr.

Dörrar

Dörröppningen på södra väggen förses med en enkel, kryssnarad bräddörr med bandgångjärn. Dörren tjäras. Den nedre luckan (dyngluckan) på norra väggen förses med en överhängd lucka och den övre luckan med en lucka som fixeras med krökta spik. Luckorna målas med faluröd slamfärg. Uppskattad kostnad: 6 000 kr.

Tak

Yttertaket saknar delvis nocktäckning och mindre skador efter läckage på det västra takfallet är synligt på spån, bjälkar och vägg. Yttertaket av korrugerade asbestcementskivor rivs och ett nytt tegeltak av omålad galvaniserad sinuskorrugerad plåt (tillverkas av POKAB i Malung) läggs på regler på befintlig spåntäckning. Taket förses med vindskivor som målas med falurödfärg och vattbräder och nockbräder som tjäras. Åtgärden sätts in som periodiskt underhåll år 0.

Summa reparationskostnader: 36 500 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- takomläggning (ca 60 kvm)	24 000 kr
1	- taköversyn	100 kr
2	- taköversyn	100 kr
3	- taköversyn	100 kr
4	- taköversyn	100 kr
5	- taköversyn - tjärning dörr söder, nockbräder, vattbräder	500 kr 2 400 kr
6	- taköversyn	100 kr
7	- taköversyn	100 kr
8	- målning faluröd slamfärg, fasad - taköversyn	14 000 kr 100 kr
9	- taköversyn	100 kr
	<i>summa</i>	41 700 kr

11. ÄNGSLADA

BESKRIVNING

grund	kallmurad sockel av fältsten
stomme	byggnaden är glest timrad med barkat, omålat rundtimmer i relativt små dimensioner. Stockarna är sammanfogade med rännknutar med underhak. I haken syns spår efter bearbetning med såg. Golvet utgörs av korslagda slanor och klover.
fasad	bart timmer
dörrar	lucka med spår för brädstängning på västra gaveln
taklag	sparrar utan kroppås
yttertak	Utreglad trapetskorrugerad förlackerad plåt på trelagers hyvlat stickspån på läkt. Vinkelplåt i nock. Enkel vindskiva, vattbräder saknas.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

De små ängsladorna var tidigare karaktärsbyggnader som fanns på många av ängsskiftena. Ängsladan nr 10 har stått på sin plats åtminstone sedan 1950-talet. Byggnaden har ett stort värde för avläsandet av miljön och för förståelsen av slättermarkernas stora historiska betydelse för hemmanen på Risön. Det är viktigt att bevara de egenskaper som gör det tydligt att det är just en ängslada. Dit hör det omålade timret, det enkla timringsförfarandet, den enkla taktäckningen och lucköppningen med spår för inskjutna bräder.

Vid nästa takomläggning bör byggnaden förses med ett tak av bräder, stickspån eller sinuskorrugerad plåt.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

En stor sten står vid det sydvästra hörnet och ger vattenstänk på syllen. Stenen avlägsnas. Uppskattad kostnad: 1 000 kr.

Stomme

Syllen på norra långsidan har genomgående rötskador och byts i sin helhet. Syllen på den norra långsidan halvulas ca 2 löpmeter mot det sydvästra hörnet. Uppskattad kostnad: 12 000 kr.

Golvet rensas från hö och golvvirket justeras så att det inte är i kontakt med stommen. Uppskattad kostnad: 500 kr

Tak

Rötskadade vindskivor byts ut mot nya. Vindskivorna förses med vattbräder som tjäras. Uppskattad kostnad: 3 000 kr.

Summa reparationskostnader: 24 000 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0		
1		
2		
3		
4		
5	- tjärning vattbräder och vindskovor - taköversyn	600 kr 500 kr
6		
7		
8		
9		
	<i>summa</i>	1 100 kr

12. VÄSTERGÄRDET, BONINGSHUS

BESKRIVNING

grund	varmmurad, ventilerad sockel av kilad sten
stomme	liggtimmer med utknutar. Ej timrade röstern.
fasad	lockpanel med okantade lockbräder. Knutkedjorna klädda med bräder.
fönster	kopplade tvåluftsfönster med flytglas samt på västra gaveln enkla bågar med handblåst glas och separata innerbågar.
dörrar	glasad panelad dörr
taklag	Sparrar utan kroppås
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel med nockpannor på trelagers späntat spån på läkt. Skorsten med låg svartmålad stos och utkragande krön med plåthuv. Svartlackerad hängränna på södra långsidan.

Byggnaden har en enkelstugsplan.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Boningshuset bör vara den äldsta byggnaden på Västergärdet. Den har en planlösning och timringsteknik med utknutar som hör mer samman med tiden innan laga skifte än det tidiga 1900-talets etablering av bebyggelsen vid Västergärdet. Det är med stor sannolikhet nedplockat och flyttat till sin nuvarande plats. Ytermåtten är ca 6 x 9 meter, vilket ungefär stämmer med husgrunden efter den norra gårdens manbyggnad på Risön.

Byggnaden har förutom stickspån inget tätskikt under teglet. Det innebär att man bör vara extra uppmärksam på att alla pannor är hela och sitter rätt på plats. Vid nästa takomläggning är det lämpligt att utföra denna med oljehärdad masonit ovanför stickspånen.

Panelen har på ett par ställen hål efter fladdermus. Hålen lagas ej.

REPARATIONSÅTGÄRDER

-

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- tjärning dörr söder - roslagsmahogny trätrapp med räcke - ommålning fönster syd, väst, öst (10 lufter) - taköversyn	300 kr 1 000 kr 5 000 kr 500 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- tjärning av vattbräder - målning med faluröd slamfärg, vindskivor	1 000 kr 300 kr
3	- översyn fasadpanel - taköversyn	4 000 kr 500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- halvoljning fönster syd, väst (6 lufter) - taköversyn	1 200 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- tjärning av vattbräder - taköversyn	1 000 kr 500 kr
8	- halvoljning fönster öst (4 lufter) - taköversyn	600 kr 500 kr
9	- taköversyn	500 kr
	<i>summa</i>	18 900 kr

13. VÄSTERGÄRDET, EKONOMIBYGGNAD

BESKRIVNING

grund	kallmurad sockel av kilad sten
stomme	liggtimmer med slätknut. Syllram förstärkt med bandjärn. Rösten i stolpverk.
fasad	bart timmer, brädklädda knutar
fönster	enkelt, spröjsat tvåluftsfönster
dörrar	tjärade bräddörrar på bandgångjärn
taklag	Kroppås som vilar på stolpar, bilade sparrar
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel läktad på tvålayers hyvelspån på läkt, tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor

Byggnaden har tidigare fungerat som fähus.

ATT TÄNKA PÅ VID VÅRD OCH UNDERHÅLL

Byggnaden har förutom stickspån inget tätskikt under teglet. Det innebär att man bör vara extra uppmärksam på att alla pannor är hela och sitter rätt på plats. Vid nästa takomläggning är det lämpligt att utföra denna med oljehärdad masonit ovanför stickspånen.

För att understryka karaktären av ekonomibygnad bör fönsterfoderna på östra fasaden målas med faluröd slamfärg.

Man bör undvika att luta föremål mot fasaden.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Mark

Jord mot syll grävs bort vid nordöstra hörnet. Uppskattad kostnad: 500 kr

Stomme

Följare sätts upp på den västra långsidan norr om fönsteröppningen, där väggen kalvar. Uppskattad kostnad: 4 000 kr

Fasad

Tröskelbrädan under norra gavelns dörr byts ut. Uppskattad kostnad: 1 000 kr

Tak

Spruckna pannor på östra takfallet byts. Se periodiskt underhåll.

Summa reparationskostnader: 5 500 kr

PERIODISKT UNDERHÅLL

år	åtgärd	ca kostnad
0	- tjärning av nockbräder och vattbräder - målning med faluröd slamfärg, vindskivor - fönsterrenovering öst (2 lufter), väst (1 luft) - översyn tak	1 800 kr 300 kr 4 500 kr 500 kr
1	- översyn av fasadpanel - översyn tak	1 000 kr 500 kr
2	- översyn tak	500 kr
3	- översyn tak	500 kr
4	- översyn tak	500 kr
5	- halvoljning fönster väst - byte av nockbräder och vattbräder - tjärning av dörrar, norr och öst - målning faluröd slamfärg, fasad - takomläggning	100 kr 3 000 kr 1 500 kr 8 000 kr 31 500 kr
6	- översyn tak	500 kr
7	- översyn tak	500 kr
8	- halvoljning fönster öst (2 lufter) - översyn tak	300 kr 500 kr
9	- översyn tak	500 kr
	<i>summa</i>	56 500 kr

14. VÄSTERGÄRDET, KÄLLARBOD

BESKRIVNING

grund	källare varmmurad med kilad sten och valvslagen med tegel
stomme	5" liggtimmer med slätknutar med knäppe
fasad	bart timmer, panelat röste
fönster	kopplade tvåluftsfönster
dörrar	svartlackad paneldörr till boden, tjärad bräddörr med bandgångjärn till källaren
taklag	okänt
yttertak	Tvåkupigt strängpressat tegel läktat på board på hyvlat spån på läkt. Tjärade nockbräder, vattbräder och vindskivor.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Grund

Murningen ovanför och vid sidan av källardörren har sprickor och utskjutningar. Karmen demonteras och stödvalvet plockas ner. Tegelstenar och omgivande gråstensmur rensas från bruk och stödvalvet muras upp igen. Karmen återmonteras efter erforderliga lagningar. Uppskattad kostnad: 10 000 kr

Källarutrymmet är mycket fuktigt. Det rensas från bräder och annat organiskt material. Dörrbladet saneras från mögel och tjäras. Uppskattad kostnad: 1 200 kr

Summa reparationskostnader: 11 200 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- tjärning vattbräder ochnockbräder - taköversyn	1 500 kr 500 kr
1	- taköversyn	500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- halvoljning fönster syd (2 lufter) - taköversyn	300 kr 500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- roslagsmahogny trapp - tjärning källardörr	300 kr 400 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- ommålning fönster syd (2 lufter) - ommålning boddörr - målning fasader faluröd slamfärg - taköversyn	1 000 kr 500 kr 8 000 kr 500 kr
9	- taköversyn	500 kr
	<i>summa</i>	15 600 kr

15. VÄSTERGÄRDET, EKONOMIBYGGNAD

BESKRIVNING

grund	stenfot
stomme	liggtimmer med slätknutar (norra hörnet) samt regelstomme
fasad	bart timmer samt brädpanel
fönster	enkelt, spröjsat fönster
dörrar	tjårade bräddörrar på bandgångjärn
taklag	sparrar utan kroppås
yttertak	enkupigt tegel, takpapp, underbrädning av råspont tvärs takets fallriktning. Tjårade vindskivor, vattbräder och nockbräder

Byggnaden rymmer en timrad kammare, avträde samt vedbod.

REPARATIONSÅTGÄRDER

Fasad

Fotbrädan på västra gaveln byts. En ny fotbräda sätt in på den norra långsidans västra del. Uppskattad kostnad: 3 000 kr

Tak

Takpappen slutar för tidigt vid takfoten, vilket medför att den understa råsponten har börjat ruttna i sin nederkant. Om möjligt förs en bit takapp in under befintlig papp så att ett språng på ca 2 cm bildas. Uppskattad kostnad: 1 000 kr

Summa reparationskostnader: 4 000 kr.

PERIODISKT UNDERHÅLL

<i>år</i>	<i>åtgärd</i>	<i>ca kostnad</i>
0	- tjärning vattbräder ochnockbräder - målning faluröd slamfärg vindskivor - Kittning och rödfärgning fönster norr (1 luft) - taköversyn	1 200 kr 200 kr 1 000 kr 500 kr
1	- målning faluröd slamfärg fasader - taköversyn	5 000 kr 500 kr
2	- taköversyn	500 kr
3	- tjärning dörrar öst och norr - taköversyn	1 500 kr 500 kr
4	- taköversyn	500 kr
5	- tjärning vattbräder ochnockbräder - taköversyn	1 200 kr 500 kr
6	- taköversyn	500 kr
7	- taköversyn	500 kr
8	- tjärning dörrar öst och norr - halvoljning fönster norr (1 luft) - taköversyn	1 500 kr 100 kr 500 kr
9	- taköversyn	500 kr
	<i>summa</i>	16 700 kr

METODANVISNINGAR

MÅLNINGSARBETEN

Målning med faluröd slamfärg

1) Väggen borstas ren från smuts och löst sittande färg med piassavakvast eller liknande. Lösa spik slås in. Grönalger skrubbas bort med skurborste och vatten.

2) Måla flödigt med ljus falurödfärg (en strykning). Undvik målning vid hög värme och starkt solsken. Målning ska inte ske vid frostrisk.

Material:

- Ljus faluröd slamfärg typ Falu Rödfärg Ljusröd, utan linoljetillsats.

Intervall: 15 år

Uppskattad kostnad: 100 kr/kvm

Halvoljning av oljemålad yta

1) Det oljemålade träet tvättas försiktigt rent från smuts och alger

2) Ytorna stryks flödigt med en blandning av 50 % balsamterpentin och 50 % kallpressad kokt linolja

3) Efter ca 30 min torkas överflödiga olja bort

Material:

kallpressad kokt linolja typ Gysinge eller likvärdigt

Balsamterpentin typ AllKemi eller likvärdigt

Intervall: På söder- och västsida 5 år efter ommålning, på norr- och östsida 8 år efter ommålning

Uppskattad kostnad: fönster 100 - 300 kr/luft beroende på spröjsning och storlek, andra ytor 150 kr/kvm

Ommålning av oljemålad yta

- 1) Ytorna tvättas med målartvätt och sköljs därefter rena
- 2) Ytorna skrapas till fast underlag
- 3) Trärena ytor grundas efter borttagning av gråträ
- 4) Mindre kompletteringar av kittbortfall och -sprickor görs
- 4) Slutstrykning enligt färgtillverkarens anvisningar

Material:

- Vit linoljefärg typ Ottossons eller likvärdigt (obrutet vitt, inte ”kittvitt”, ”gräddvitt” eller liknande) på tidigare vitmålade ytor, färg lik befintlig i övrigt
- Målartvätt typ Gysinge eller likvärdigt

Intervall: På söder- och västsida 5 år efter halvoljning, på norr- och östersida 8 år efter halvoljning.

Uppskattad kostnad: fönster 400 - 700 kr/luft, beroende på storlek, spröjsning och kondition, andra ytor 400 kr/kvm

Tjärstrykning

- 1) Träet borstas rent från löst sittande smuts, mossa och lavar
- 2) Strykning med oförtunnad trätjära som upphettas till lättflytande konsistens (max 70° C). Strykning ska ske på torrt virke.

Material:

- Trätjära typ Claessons Dalbränd Tjära Ny eller likvärdigt

Intervall: Nytt trä stryks två gånger. Därefter stryks syd- och västsidor vart 5:e år, nord- och östsidor vart 10:e år.

Uppskattad kostnad: 300 kr/kvm

Behandling med Roslagsmahogny

Roslagsmahogny används i stället för tjära om man behöver en klibbfri yta. Roslagsmahognyn blandas av 1/3 tjära, 1/3 balsamterpentin och 1/3 kokt linolja.

Material: se tjärstrykning respektive halvoljning

Intervall: 10 år

Uppskattad kostnad: 300 kr/kvm

Målning av fabrikslackerad galvaniserad stålplåt

Utförs ej.

FÖNSTERRENOVERING

- 1) Hörnjärnen tas loss, skrapas rena från färg och rost samt rostskyddsgrundas med järnmönja.
- 2) Kittet avlägsnas. Löst sittande kitt tas bort med kniv, stämjärn eller liknande. Hårt sittande kitt tas bort med infravärme eller värmepistol. Glaset skyddas mot värmespänningar genom en masonitskiva eller liknande. Var noggrann så att kittfalsens överdel inte skadas och blir ojämn.
- 3) Glasningsstiften tas bort med tång och bågarna glasas ur. Trasiga glas ersätts med nya. Munblåst glas ersätts med munblåst glas. Valsat glas ersätts med valsat eller munblåst glas. Flytglas ersätts med munblåst glas eller flytglas. De nya glasen får inte vara tjockare än de gamla.
- 4) Bågarnas kittfalsar, utsidor och kanter skrapas trärena.
- 5) Gråträ avlägsnas. Större torrspäckor och håligheter grundas och fylls med kitt, linoljespackel eller oljespackel
- 6) Plugg kompletteras, byts och slås in efter behov. Hörnjärnens hål borras upp och träpluggas.
- 7) Bågarnas undersidor hyvlas vid behov så att 1 – 2 mm frigång mot karmens understycke erhålls.
- 8) Kittfalserna grundas
- 9) Glaset stiftas på plats.
- 10) Bågarna kittas. Kittet stryks ut med kittkniv.
- 11) Bågarna grundmålas
- 12) Hörnjärnen monteras med skruv i förborrade hål. Pressade (kupade) hörnjärn fylls med kitt innan monteringen för att undvika kondensskador.
- 13) Bågarna mellanstryks och färdigstryks enligt färgtillverkarens anvisningar. Träets fukthalt ska vara under 15 % och temperaturen bör inte understiga 10 grader. Målning ska inte ske i starkt solsken eller på solvarmt underlag.

I fönsterrenoveringen ingår skrapning och ommålning av karm och foder (se "Ommålning av oljemålad yta").

Material:

- linoljekitt typ Åffa eller likvärdigt
- Vit linoljefärg typ Ottossons eller likvärdigt (obruset vitt, inte "kittvitt", "gräddvitt" eller liknande)
- Rostskyddsgrundfärg järnmönja typ Ottossons eller likvärdigt.

Intervall: På söder- och västsida 20 år efter renovering (efter underhåll med sviten halvoljning år 5 - ommålning år 10 - halvoljning år 15), på norr- och östersida 32 år efter renovering (efter underhåll med sviten halvoljning år 8 - ommålning år 16 - halvoljning år 24).

Uppskattad kostnad: 1 500 - 2 500 kr/luft, beroende på storlek, spröjsning, hörnjärn och kondition.

TRÄARBETEN

Halvsulning

En halvsulning utförs när timret är rötskadat men kärnveden finns kvar. Den rötskadade delen bilas eller sågas bort. Nytt virke med samma årsringsorientering som den del som togs bort fogas in. Det nya virket ska nå in under långdraget. Det är viktigt att fogen blir tät och skyddad från vatten som kan driva in. Lagningen förbinds med dymlingar eller försänkt fransskruv i hål som träpluggas. Yttersidan av halvsulningen bearbetas med bila på samma sätt som omgivande timmer.

Material:

- torkat timmer, gärna återanvänt

Uppskattad kostnad: 3 000 kr/löpmeter

Följare

En följare består av stående bjälkar på ömse sidor av en timmervägg. Bjälkarna förbinds med varandra genom bult eller gängstång som dras genom borrarade hål i timmerväggen på minst två ställen. När gängstången dras åt med muttrarna pressas bjälkarna samman och förhindrar att väggen kalvar. För att timmerväggen ska kunna röra sig i höjdled görs hålen i bjälkarna för gängstången avlånga. Gängstången kapas i nivå med muttrarna när bjälkarna pressats ihop. Sidorna på de fyrkantsågade bjälkarna fasas av med bandkniv. Följarna målas med faluröd slamfärg.

Material:

- Gångstång i rostfritt stål, Ø min 16 mm, med muttrar och kraftiga fyrkantbrickor
- Bjälkar av sågat 4" – 5" fyrkantvirke

Uppskattad kostnad: 4 000 kr/följare

Översyn och reparation av fasadpanel

Fasadpanelen skyddar stommen och behöver regelmässigt underhållas. Det är i princip alltid nederdelen av panelen, som är mest exponerad för vegetation, markfukt och regnvatten, som behöver bytas ut. Vid lagning av panelen tas locken bort och den skadade delen av bottenbrädan sågas bort med ett sågsnitt nedåt/utåt. Sågsnittet skäggas av och stryks med kokt linolja. Ny brädbit med samma dimension som den gamla skarvas in. Om det är en panel med lockbräder skarvas denna på samma sätt som bottenbrädan. Om det är en lockläkt är det oftast lika bra att byta hela denna. För att få en snygg lagning bör inte locken och bottenbräderna skarvas på samma nivå. Lagningarna målas med faluröd slamfärg.

I översynen av panelen ingår att se till att inte några bräder eller läkt är lösa. I så fall spikas de fast i nya spikhål där spiken biter.

Material:

- bräder och läkt i sågning och dimension likt befintligt
- klippspik
- kokt linolja typ Gysinge eller likvärdigt

Intervall: 10 år (uppskattat behov av iskarvning 0,5 kvm/vägg)

Uppskattad kostnad: 1 000 kr/panelad vägg

MURNINGSARBETEN

Fogning av naturstensmur

Löst bruk knackas bort och fogarna rengörs noggrant med borste. Ytorna vattnas och fogas om. Fogarna dras ut på stenarna så att en jämn, buktande muryta utan skarpa fogkanter fås.

Material:

- fabriksblandat luftkalkbruk typ Maxit Serpo 142 eller likvärdigt
- fabriksblandat hydrauliskt kalkbruk typ Maxit Serpo 148 eller likvärdigt

Intervall: 30 år

Uppskattad kostnad: 500 kr/kvm

Fogning av tegelmur

Fogarna kratsas ur till 25 mm varefter vattning och omfogning utförs. Fogen packas efter någon timme med fogslev.

Material:

- fabriksblandat luftkalkbruk typ Maxit Serpo 142 eller likvärdigt
- fabriksblandat hydrauliskt kalkbruk typ Maxit Serpo 148 eller likvärdigt

Intervall: 20 år

Uppskattad kostnad: 2 000 kr/kvm

TAKARBETEN

Taköversyn

Den årliga översynen innefattar inspektion av att alla tegelpannor ligger på plats, bortplockning av grenar och annat större skräp, utbyte av trasiga pannor samt i förekommande fall rensning av hängrännor.

Intervall: 1 år

Uppskattad kostnad: 500 kr/byggnad

Takomläggning (tegel på board eller stickspån)

- 1) Nockbräder, vattbräder och vindskivor demonteras och kasseras.
- 2) Tegelpannorna plockas ner och rengörs. Skadade pannor kasseras.
- 3) Läktning rivs
- 4) Underlag av board rivs
- 5) Ny oljehärdad masonit spikas på befintligt underlag, kompletterat med läkt i takets fallriktning så att 20 mm underhäng bildas/alternativt läggs ströläkt ovanpå masoniten
- 6) Bärläkt spikas på masoniten
- 7) De gamla tegelpannorna läggs på taket, kompletterat med nya pannor. Om det inte går att hitta nya pannor med samma kupning och läktavstånd som de gamla läggs ett takfall i sin helhet med nya, snarlika pannor och det andra takfallet med gamla pannor. Överblivna äldre pannor sparas för återanvändning på andra byggnader.
- 8) Nyanockbräder, vattbräder och vindskivor monteras och tjäras.

Material: sågad läkt, oljehärdad masonit, trådspik, tegelpannor lika befintliga

Intervall: 40 år

Uppskattad kostnad: 700 kr/kvm

Byte avnockbräder och vattbräder

Nockbräder och vattbräder rivs och nya sätts upp. Bräderna tjäras två gånger.

Material:

- sågade 1" furubröder, 17 - 21 cm breda
- dalbränd trätjära typ Claessons Dalbränd Tjära Ny eller likvärdigt
- galvaniserad trådspik

Uppskattad kostnad: 3 000 kr/byggnad

UPPSKATTAD ÅRLIG UNDERHÅLLSKOSTNAD

	reparationer	år 0	år 1	år 2	år 3	år 4	år 5	år 6	år 7	år 8	år 9	summa
1 Boningshus	8000	33600	500	500	500	500	4700	500	1300	2500	4500	57100
2 Östra källaren	41000	4500	2900	500	500	500	500	2500	500	500	500	54400
3 Västra källaren	2000	4800	500	500	500	500	2900	500	500	900	500	14100
4 Bagarstuga	27000	5600	500	500	500	500	4200	500	500	900	500	41200
5 Ekonomibygnad	28000	2500	4500	500	500	500	3900	500	500	500	800	42700
7 fd fähus	3000	8500	500	500	500	500	3200	500	500	600	1100	19400
8 Ekonomibygnad	10800	10100	5800	500	500	500	900	5500	500	1400	1200	37700
9 Loge	72000	3800	500	500	500	500	4500	500	500	500	94500	178300
10 Ängslada	36500	24000	100	100	100	100	2900	100	100	14100	100	78200
11 Ängslada	24000	0	0	0	0	0	900	0	0	0	0	24900
12 Vg boningshus	-	6800	500	1300	4500	500	1700	500	1500	1100	500	18900
13 Vg ekonomibygnad	5500	7100	1500	500	500	500	44100	500	500	800	500	62000
14 Vg källarbod	11200	2000	500	500	800	500	700	500	500	10000	500	27700
15 Vg ekonomibygnad	4000	2900	5500	500	2000	500	1700	500	500	2100	500	20700
summa	273000	116 200	23800	6900	11900	6100	76800	13100	7900	35800	105700	677200

